

PROSJEKTRAPPORT- PLUSSBRUK: Synliggjøring og verdsetting av ressurser ved nedlagte bruk i Gjøvikregionen

Gjøvikregionen Utvikling søkte i november 2017 Fylkesmannen i Oppland om midler til å kartlegge og dokumentere visse forhold ved såkalte nedlagte bruk i Gjøvikregionen. Med nedlagte bruk menes landbruks eiendommer uten egen jordbruksdrift. Disse eiendommene representerer betydelige ressurser: Om lag 40 prosent av jordbruksarealet, store skogs- og utmarksarealer, en betydelig bosetting, stor bygningsmasse og enorme personressurser. Vi har derfor valgt å kalle disse brukene for «Plussbruk». Målet var å kartlegge ressursene på Plussbruk i Gjøvikregionen som et grunnlag for å kunne ta i bruk disse, og kartlegge hvilke bruk som ønsket å videreutvikle disse ressursene.

Prosjektrapporten vil beskrive metode for gjennomføring av prosjektet, gi en oppsummering av hovedfunn i spørreundersøkelsen som ble sendt ut, samt en diskusjonsdel der veien videre for prosjektet blir drøftet.

Prosjektet har fått positive tilbakemeldinger fra både næringa og media. Vi fikk en positiv omtale i Oppland Arbeiderblad i forkant av at spørreundersøkelsen ble sendt ut i mars. Ny bruk av tilgjengelige ressurser regnes som et viktig punkt i det grønne skiftet og er et tema som opptar mange.

Organisering

Landbrukskontorene ved fire av fem kommuner i Gjøvikregionen har deltatt i prosjektet: Søndre Land, Vestre Toten, Østre Toten og Gjøvik. Det ble satt sammen en styringsgruppe for prosjektet, der tre av fire kommuner var representert, samt en representant fra næringa. Gjøvik kommune hadde ansvar for prosjektledelse.

Prosjekteier: Gjøvikregionen Utvikling (GU)

Prosjektleder: Anne Duenger, Gjøvik kommune (GK)

Styringsgruppe: Gunn Mari Rusten (GU), Anne Duenger (GK), Ingun Revhaug (GK), Anders Kvaløy Olsen (VTK), Julie Sigstad (representant fra næringa)

Metode

Studiet besto av to deler, en generell statistikkbasert del som danner grunnlag for målgruppe, og en del hvor det ble sendt ut en spørreundersøkelse. Målgruppen var eiendommer med mellom 5-35 daa fulldyrket jord som ikke søker produksjonstilskudd, som utgjør 1550 eiere i de aktuelle kommunene. For å avgrense prosjektet med tanke på arbeidsmengde ble det satt en avgrensing på minimum 5 daa fulldyrket jord og maksimum 35. Eierlister skulle opprinnelig hentes ut fra Matrikkelen som har en oversikt over antall eiendommer og størrelsen på de, i kombinasjon med kommunens interne lister for å finne eiere. Etter litt undersøkelse fant vi ut at landbruksdirektoratet har eierlister over alle landbrukseiendommer, og vi fikk på forespørsel sendt over lister for de fire kommunene som var med i prosjektet. De ble brukt til å sende ut spørreundersøkelsen i Altinn. Ved å bruke Altinn sparte vi kostnader på porto og papir. De som ikke ønsket henvendelser fra det offentlige digitalt fikk automatisk tilsendt i papirform. Det var mulig for alle å be om spørreundersøkelsen i papirform.

Spørreundersøkelsen bestod av ulike spørsmål om arealressurser, bygningsmasse, kompetanse, videreutvikling av ressurser, muligheten for å gi andre tilgang til ressursene, interesse for salg av lokalmat og interesse for å bli med i nettverk.

Egeninnsatsen fra landbrukskontorene ble lavere ettersom vi fikk tilsendt en fullstendig eierliste fra landbruksdirektoratet, det var satt av mye tid til å lage eierliste på landbrukskontorene. Dette arbeidet ble kun nødvendig for å kvalitetssikre eierlistene slik at de ikke ble sendt ut flere ganger til samme eier o.l., da noen personer hadde to eller flere Plussbruk.

Resultater

Spørreundersøkelsen ble sendt ut til 1550 eiere i de deltakende kommunene. Den lå også tilgjengelig på Gjøvik kommunes hjemmeside en periode. I tillegg kom det en fin artikkel om prosjektet i Oppland Arbeiderblad den 21. februar, hvor det kom fram at også eiere av landbrukseiendommer som ikke hadde mottatt undersøkelsen kunne svare.

<https://www.oa.no/landbruk/naringsutvikling/gjovik/smabruk-kan-fa-en-ny-var-med-gronn-framtid/s/5-35-573964>

Den totale svarprosenten for alle kommuner var 11,5 %. Fordelt på kommuner var svarprosenten i Søndre Land 11 %, Gjøvik 13,9 %, Østre Toten 11 % og Vestre Toten 10 %. Det har kommet inn mange positive tilbakemeldinger i forbindelse med utsending og i etterkant av undersøkelsen, noe svarprosenten gjenspeiler.

Hva skulle vi finne svar på?

1. Kartlegge andel «plussbruk» kontra tradisjonell landbruksdrift.
2. Kartlegge omfanget av verdiskapingen på «plussbruk».
3. Kartlegge ubebodde eiendommer og bolighus (bygningssmasse) som kan bidra til økt verdiskaping.
4. Kartlegge menneskelige ressurser (kompetanse).
5. Kartlegge jakt-/fiskemuligheter og deltakelse i utmarkslag/grunneierlag.
6. Kartlegge jordleieavtaler – med vekt på synergieffekter mellom utleier og leietaker.
7. Kartlegge interesse for videreutvikling av ressurser.

Delmål under hovedaktiviteter

- Kartlegge andel plussbruk (gjennomgå offentlige, tilgjengelige eiendomsregistre)
 - Etablering av styringsgruppe (samarbeid og infodeling om oppgaven)
 - Enighet om hvilke data som skal samles inn og hvordan
 - Utvalg for spørreundersøkelse definert
- Spørreundersøkelse (utarbeide spørreundersøkelse)
 - Spørreskjema utarbeidet
 - Spørreskjema sendt ut
 - Frist for innlevering
- Oppsummering innsamlede data (behandling av data og utarbeidelse av sluttrapport)

- Data er samlet inn
- Data er analysert
- Sluttrapport

Hva har vi fått svar på?

1. For å kartlegge andel plussbruk kontra tradisjonell landbruksdrift har vi sett på antall mottakere av spørreundersøkelsen kontra søkere om produksjonstilskudd i jordbruket i 2017. Plussbruk er også her definert som bruk med mellom 5-35 daa fulldyrket jord.

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Plussbruk	388	562	183	389
Tradisjonell landbruksdrift	293	335	203	113
Differanse	+95	+227	-20	+276

I tre av fire kommuner er andelen Plussbruk mellom 5 og 35 daa større enn de som driver tradisjonell landbruksdrift. I Østre Toten og Søndre Land er det en signifikant forskjell, i Gjøvik og Vestre Toten er det en mindre forskjell.

2. Omfanget av verdiskapingen på plussbruk kan vi ikke konkludere med etter dette prosjektet. Vi vet at Plussbrukene utgjør en stor andel av bruka i kommunene. Samtidig vet vi at de fleste ikke har egen næringsvirksomhet basert på ressursene på plussbrukene i samme grad som de tradisjonelle landbruksbedriftene.

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Driver egen jordbruksdrift	13,2 %	2,4 %	16,6 %	18,1 %
Leier bort til andre	66 %	51,2 %	44,4 %	60,6 %
Driver hobbypreget aktivitet	20,7 %	46,3 %	38,8 %	21,2 %

3. Prosjektet har ikke tatt for seg kartlegging av ubebodde eiendommer og bolighus, men det har blitt undersøkt hvor mange av respondentene som bor på eiendommen selv. Som det kommer fram i tabellen under kan vi se at en stor andel bor på egen eiendom. Av de som ikke bor på eiendommen kan det være sannsynlig at det blir leid ut til andre. Man kan derfor anta at det er en relativt høy grad av bosetting på Plussbrukene.

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Bor på eiendommen	35	44	9	30
Bor ikke på eiendommen	18	21	5	6
Ukjent			5	7

4. I undersøkelsen ble deltakerne bedt om å oppgi om de har kompetanse til å utvikle ny næring på eiendommen, og eventuelt hvilken kompetanse de innehar.

Har du kompetanse til å utvikle ny næring på gården?

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Ja	43,3 %	51,2 %	61,1 %	47,7 %
Nei	56,6 %	48,7 %	38,8 %	52,2 %

Hvilken kompetanse har du?

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Høyere utdanning	8 %	16 %	6 %	25 %
Håndverker	22 %	9 %	6 %	10 %
Landbruk	30 %	43 %	60 %	32 %
Industri	16 %	4 %	6 %	0 %
Annet	22 %	27 %	20 %	32 %

Det er tydelig at de som eier et Plussbruk i stor grad har erfaring eller kompetanse innenfor landbruk. Mange oppgir at de har arbeidet på gård, har utdanning innenfor landbruk eller har jobbet med salg av lokalmat o.l.

5. I undersøkelsen ble respondentene bedt om å oppgi hvilke arealressurser som hører til eiendommen.

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Vann, f.eks. kreps, fisk	5 %	3 %	9 %	15 %
Skog, f.eks. turstier, friluftsturisme, juletreproduksjon, jakt	36 %	12 %	36 %	25 %
Jord, f.eks. kulturmark, innmarksbeiter	58 %	86 %	55 %	60 %

Vi kan se at en stor andel oppgir at de har jordressurser, mens en del har skogressurser. En mindre andel oppgir at de har vannressurser, det er flest i Søndre Land som oppgir at de har tilgang på vannressurser. Det er ikke nok svargrunnlag for å konkludere med hvilke jakt-/fiskemuligheter de har på Plussbrukene, men vi kan se at disse ressursene utgjør en mindre andel enn jord- og skogressursene.

6. Det ble ikke gjennomført en kartlegging av jordleieavtaler med bakgrunn i nytt søknadssystem fra landbruksdirektoratet. Det nye søknadssystemet for produksjonstilskudd i jordbruket har nå en ny rapportfunksjon som vi ikke har hatt tilgang til før. Der kan man hente ut en liste over disponerte landbrukseiendommer, hvor «navn eier» og «navn søker» kommer frem i et eget felt. Denne er tilgjengelig for alle landbrukskontor.

7. I spørsmålet om hvilke tilgjengelige ressurser de helst ville videreutviklet svarte ¾ i alle kommuner at de ønsket å videreutvikle noe. De fleste ønsket å restaurere gamle bygninger, sette i stand jord, skjøtte skogen o.l. Noen ønsket å starte opp med Inn på tunet og salg av lokalmat. Av de som ikke ønsket å videreutvikle sine ressurser oppga de fleste at de allerede hadde leietakere på jord eller bygninger som gjorde det vanskelig å se for seg at de selv skulle ta det i bruk.

Ønsker du å gi andre tilgang til dine ressurser, gjennom eventuelt en leieavtale?

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Ja	43 %	26 %	53 %	29 %
Nei	47 %	68 %	38 %	67 %
Kanskje	9 %	6 %	7 %	3 %

Er du interessert i å bli med i et nettverk for nyetablerte?

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
Ja	23 %	26 %	46 %	39 %
Nei	53 %	60 %	53 %	42 %
Kanskje	23 %	14 %	0 %	18 %

Fordeling i alder

Interessen for å bli med i et nettverk sett i forhold til alder gir ingen klar sammenheng. Vi ser derimot at det er en gjennomgående positivitet rundt det å videreutvikle ressurser eller gi andre tilgang på dem. I Vestre Toten ønsker hele 46 % av respondentene å bidra med sine ressurser inn i et nettverk.

Kommune	Gjøvik	Østre Toten	Vestre Toten	Søndre Land
25-40	11 %	20 %	0 %	18 %
40-55	33 %	28 %	61 %	23 %
55-70	42 %	35 %	33 %	49 %
70 +	13 %	16 %	5 %	10 %
Gjennomsnittsalder	56,5	54,7	53,9	55,8

Diskusjon og konklusjon

Prosjektet ga oss viktig materiale å jobbe videre med, med tanke på næringsutvikling på små bruk. Det var mange som stilte seg positive til å videreutvikle egne ressurser, delta i et nettverk eller stille sine ressurser til disposisjon for andre. Flere av spørsmålene ga oss gode indikasjoner på det vi ønsket å få svar på, mens vi ser at noen av spørsmålene kunne vært stilt på en annen måte for å få mer informasjon ut av spørsmålet. Som en avslutning på dette forprosjektet vil alle som besvarte undersøkelsen få tilsendt denne projektrapporten for å se hovedtrekkene av hva vi fant ut, samt få mulighet for oppfølging og skissert veien videre.

Styringsgruppa inviterte i starten av juni alle landbrukskontora i Gjøvikregionen til et felles møte for å avklare veien videre for Plussbruk. De var invitert til en diskusjon om egen deltakelse og forslag til videre arbeid med resultatene. Vi ønsker å videreføre arbeidet med Plussbruk, men i en annen organisasjonsform. Det foreslås å videreføre Plussbruk inn i prosjektet KOM (kultur, opplevelser og mat), da flere av hovedaktivitetene er felles. KOM involverer både nyoppstartede og etablerte virksomheter. Alle fire kommuner som har deltatt i Plussbruk støtter dette. Det vil bli kalt inn til et møte på sensommeren der alle respondenter blir invitert, samt andre som ønsker å høre mer om satsingen. Der vil det bli lagt fram ulike forslag til videre oppfølging av plussbrukene.

Vedlegg

Timelister

Økonomi